

Belenka G. FORMATION OF THE RESPONSIBILITY IN PRESCHOOLERS

The basic personality characteristics are considered to be: randomness, independence and responsibility, creativity, initiative, freedom and safety behavior, self consciences, self attitude, self-esteem. The article deals with the peculiarities of one of the basic personality traits formation - responsibility during the preschool childhood; peculiarities of formation and responsibilities of children in different types of productive activity, game, art, labor, communication; characterized cognitive component of responsibility are revealed; ways of children responsibility formation are discovered. The author emphasizes that responsibility as the personality quality does not arise spontaneously; for the education of preschool children's responsibility it's necessary to build educational facilities; the basis of education responsibilities should be assigned by children knowledge about moral standards that are specified in the rules of behavior and interaction with others. Formation of responsibility begins with the moment when the child is able to perform short-term assignments adult. The most intensive formation of responsibility occurs between the ages of five to ten years, when the child is actively acquires knowledge and builds relationships with others. The criteria for responsible behavior are: children's idea of the significance and meaning of moral norms of responsibility; positive attitude to responsibility as a moral personality characteristics; ability to act in accordance with the rules of moral behavior.

Keywords: activity; basic personality traits; criteria for responsible behaviour; development; interaction; pre-school children; responsibility.

Рецензенти

Іванюк Г. І. – д. пед. н.,

Руденко Ю. Д. – д. пед. н., проф.

Стаття надійшла до редакції 16.03.2015

Прийнято до друку 26.03.2015

УДК 372.881.1:811.161.2

Т. Л. Видайчук

ЗНАЧЕННЯ ІСТОРИКО-ЛІНГВІСТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН У СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ-ФІЛОЛОГА

Розкривається роль історико-лінгвістичних дисциплін у професійній підготовці вчителя-україніста; аналізується значення кожного модуля-складника у системі традиційної підготовки філологів; обґрунтовується необхідність навчальних курсів і спецкурсів історичного циклу у фаховій підготовці вчителя-словесника; окреслюються можливості дисциплін у розширенні лінгвістичної ерудиції студентів, у формуванні нового типу науковця, здатного наскрізно і об'єктивно бачити мовні процеси.

Ключові слова: історико-лінгвістичні дисципліни; педагогічна підготовка; підготовка вчителя-філолога.

Вступ. У сучасній системі фахової підготовки вчителя-україніста основна увага приділена описовому (синхронічному) вивченню мови. Метою такої підготовки є оволодіння сучасною мовою, її літературними і діалектними формами. Значно менший відсоток навчального часу відведено на вивчення історії мови, тобто на здійснення навчального діахронічного аналізу появи мови, на розуміння особливостей становлення окремих мовних одиниць і явищ, на усвідомлення еволюції принципів правопису. Сьогодні, коли одним із головних завдань вищої освіти є формування і розвиток національної та громадянської ідентичності, особливої актуальності набувають питання походження мови, історичної пам'яті, історичного шляху народу і держави, взаємин із сусідами. Ще більш гострими ці питання стають в умовах інформаційної війни, у часи поширення псевдонаукових теорій про походження українців як етносу, про місце української мови у слов'янській сім'ї (Новітні

міфи та фальшивки про походження українців, 2008, с. 7). «Якщо ж певний народ тривалий час не мав своєї державності, перебував у колоніальному чи напівколоніальному становищі, то колоніалізатори (а вони в усьому світі однакові), як правило, намагаються всіма силами знищити усвідомлення корінним населенням власної ідентичності, виховати в нього почуття меншовартості сфальсифікувати його історію, очорнити її героїв, заборонити й знищити його мову. Коли ж такому народові вдавалося позбутися колоніального ярма, тоді швидко і бурхливо пробуджувалася його національна свідомість, зростала зацікавленість своїм минулим, без якого важко уявити майбутнє, а для державотворчих процесів надійним дороговказом ставала власна історія, очищена від закоростених ідеологічних догм і політичних спекуляцій» (Півторак Г., 2014, с. 8-9).

Нині за висвітлення проблем походження українців і української мови беруться численні

письменники, літературознавці, журналісти, краєзнавці ...; їхнє прагнення піднести престиж усього українського зрозуміле. Але відсутність глибоких фахових знань, брак дослідницького досвіду, невміння оперувати історичними фактами і джерелами, нехтування загальноновизнаними історико-лінгвістичними догмами призводить до появи «казкових і міфічних уявлень про історію нашого народу і його мови» (Півторак Г., 2014, с. 9).

Відтак дисципліни із циклу діахронічного мовознавства, тісно пов'язані з історією, археологією, етнографією мають посісти почесне місце в педагогічній системі підготовки сучасного вчителя-україніста. Світова славістика послуговується апробованими і надійними методами дослідження далекого минулого, чітко відтворює мовну історію наших предків, оволодіння її принципами формуватиме науковий світогляд учителів рідної мови, що, у свою чергу, дозволить їм фахово і аргументовано розставляти усі крапки над «і» у майбутній професійній діяльності.

Питанням підготовки вчителів-філологів присвячено чимало авторитетних лінгводидактичних праць М. І. Пентилюк, Л. І. Мацько, С. О. Карамана, Л. П. Кожуховської, Т. І. Товкайло, Н. Д. Юрійчук. У них розглянуто проблеми методики викладання рідної мови, створено кредитно-модульні програми і курси, запропоновано інноваційні форми і методи педагогічної роботи, але педагогічним заходам і освітній цінності вивчення історичних лінгвістичних дисциплін приділено значно менше уваги. У цьому напрямку працювали Л. Е. Довбня, О. І. Потапенко, О. М. Семенов, їхні розробки стосуються лише аспектів викладання окремих мовознавчих дисциплін історичного циклу.

Метою цієї статті стало розкриття ролі історико-лінгвістичних курсів у процесі фахового становлення вчителя-словесника, висвітлення їх місця у системі лінгвістичної підготовки та з'ясування значення дисциплін для подальшої професійної діяльності.

Цикл історико-лінгвістичних дисциплін у системі підготовки вчителя-філолога. У професійній підготовці українця у класичних університетах передбачено три ключові розділи лінгвістичної підготовки: сучасна українська літературна мова, її історія та теорія мови.

Основу аналізу мовних фактів складають концептуальні положення порівняльно-історичного мовознавства, відповідних прийомів лінгвістичного аналізу мови, що дозволяють розглядати мовні елементи з урахуванням довготривалого розвитку і формування. Водночас вивчення фактів з історії української мови здійснюються на підставі їх функціональної закріпленості та постійної тенденції до видозміни, тобто розгляд мовних фактів з погляду їх генези та еволюції, врахування постійної динаміки та функцій, співвідношення первинних і

вторинних значущостей дозволяє глибше зрозуміти особливості системно-структурної організації сучасної української мови. Так само з часом формувались, змінювались відповідно до панівних наукових і світоглядних парадигм і погляди на мову. Це ще раз доводить і рівноправність, і важливість мовознавчих дисциплін історичного спрямування у процесі фахової підготовки лінгвістів, і неправомірність їх вилучення із навчальних планів багатьох вищих навчальних закладів через важкість оволодіння ними.

Традиційно першою історичною дисципліною, що її мають вивчати студенти-філологи, які здобувають фах вчителя української мови та літератури, є «Вступ до слов'янської філології» – особливий, синтетичний, що поряд із лінгвістичною, має історичну та етнографічну спрямованість, а також значний культурологічний компонент. Вивчення праісторії слов'ян, їхньої культури та соціально-економічного устрою, перших державних утворень сприятиме підвищенню інтересу студентів до історії наших предків, до тих коренів, з яких розвивається сучасна культура. Окрема увага в курсі звертається на відмінності між сучасними слов'янськими мовами, культурами та літературами, окреслюється місце української мови, культури, літератури серед інших слов'янських. Мета курсу – закласти основи славістичної підготовки студентів, створити ґрунт для вивчення сучасних слов'янських мов та літератур, їх історії та порівняльної граматики, старослов'янської мови, основних етапів розвитку праслов'янської мови з її фонетико-морфологічними особливостями; увести студентів у коло славістичної проблематики, надати їм необхідні загальні знання з культури та історії слов'ян, історії літератур слов'янськими мовами.

Цей курс, на нашу думку, є необхідною складовою професійної підготовки філолога, адже «розглядати історію українців та української мови поза часом і простором та поза історією слов'янознавства взагалі – означає відриватися від наукового ґрунту й літати в хмарах мрій і вигадок» (Півторак Г., 2014, с. 12).

Для ґрунтового засвоєння історії української мови та її сучасних форм навчальними планами передбачено вивчення такої дисципліни, як «Старослов'янська мова» – своєрідного вступу до засвоєння матерії рідної мови, який сприяє розумінню найважливіших фонетичних процесів та особливостей формування граматичної системи слов'янських мов (Довбня Л., 2010, с. 43-49). Мета дисципліни – увести студентів у теоретичне історико-лінгвістичне коло проблем, надати їм необхідні знання з історії першої писемної і літературної мови всіх слов'ян. Це теоретичний фундамент усіх інших історико-мовознавчих дисциплін, оскільки ознайомлює з основами порівняльно-історичного мовознавства, дає

необхідний інструментарій для дослідницьких дій при застосуванні порівняльно-історичного методу і прийому внутрішньої та зовнішньої реконструкції, розвиває вміння осмислено підходити до мовних явищ і формує у студентів поняття, необхідні для вивчення будь-якої лінгвістичної дисципліни.

До комплексу історико-лінгвістичних дисциплін, який передбачає спадкоємність оволодіння мовознавчими ідеями і здобутками, а відтак і знаннями, уміннями та навичками, що їх отримують студенти, належить «Історична граматики української мови». Курс репрезентує сучасні підходи до розв'язання проблемних питань походження та розвитку окремих підсистем сучасної української мови, що розглядаються під кутом зору панівних у ХІХ – поч. ХХІ ст. етнополітичних концепцій українського народу та формування періодизацій і термінології на позначення етапів розвитку української мови. Ця дисципліна охоплює ряд розділів: історичну фонетику, історичну граматику, історичну лексикологію, історичну діалектологію. Об'єктом вивчення історії мови є мова в її історичному розвитку, від найдавніших дописемних часів до сьогодення. Предметом виступають фонетичні, граматичні (морфологічні і синтаксичні), стилістичні зміни мовної системи різних історичних періодів та причини, що їх викликали.

Курс «Історія літературної мови» висвітлює процеси становлення та основні етапи розвитку української мови від найдавніших часів до сучасності, пов'язані з цим питання мовознавчої історіографії. Під історією літературної мови традиційно розуміють історію виникнення, формування і розвитку літературної форми існування мови. У зазначеній дисципліні вивчають також суспільно-історичні обставини, за яких сформувалась літературна мова, зв'язки з історією культури, з процесами, що відбувались у живій народній мові як єдності загальномовного фонду та різних діалектних форм.

Предмет курсу – історія формування і розвитку літературної форми української мови, тобто історія її стилів, типів норм фонетики, лексики, граматики. До найважливіших у курсі належать питання походження української літературної мови – спершу як певної сукупності рис і явищ у складі книжної мови, за походженням церковнослов'янської, згодом – як якісно нової системної цілісності; аналіз формування диференційних ознак, які визначають окремішність і специфіку української літературної мови; дослідження основних закономірностей її історичного розвитку; встановлення історичних етапів, за якими групуються зміни норм у фонетичній, граматичній і лексичній структурах; аналіз рис і явищ, які визначили специфіку сучасного стану мовної системи тощо.

У світлі сказаного треба наголосити на різниці вивчення джерельного матеріалу в курсах

історичної граматики та історії літературної мови. Якщо з погляду історичної граматики текст має значення не стільки сам, скільки факти з нього, навіть ізольовані, що допомагають реконструювати абстрактну мовну систему певної доби, то в історії літературної мови текст виявляється самодостатнім, є єдністю різнопланових структурно-типологічних систем, стилістичних засобів, нормативних і периферійних елементів та ін., тобто розглядається як певна цілісність, єдність взаємопов'язаних мовних складників. Актуальність цього курсу визначається тим, що він є одним із тих, які завершують лінгвістичну підготовку студентів.

Відсутність у навчальних планах ВНЗ курсів «Вступ до слов'янської філології» та «Історія української літературної мови» може перетворити систему професійної підготовки філолога, вчителя української мови та літератури на частковий набір оволодіння дисциплінами історико-лінгвістичного циклу, порушує принцип наступності та поступовості у вивченні історії української мови (студенти залишаються необізнаними із спадкоємністю лінгвістичних ідей, їхні знання залишаються недостатніми, уривчастими, необхідні уміння і навички – несформованими, що не передбачає формування необхідних сьогодні професійних компетентностей).

Систему професійної підготовки словесника на рівні освітньої програми «магістр» варто продовжити спецкурсами, що поглиблюватимуть історико-лінгвістичні знання українців.

На нашу думку, одним із таких спецкурсів може бути «Етимологія української мови» – курс науково-освітнього спрямування, у якому студенти шляхом здійснення пошукових проєктів, користуючись здобутими теоретичними знаннями з порівняльно-історичного мовознавства і відповідним інструментарієм методів, досліджуватимуть походження слова (мовного знака), безпосередньо долучаючись до науково-пошукової діяльності.

Зрозуміло, що для комплексного і всеохопного аналізу матеріалу студентам варто запропонувати спецкурс з історії українського мовознавства, про його актуальність у навчальних програмах уже заявляли лінгвісти і лінгводидакти. Цей курс, маючи свій предмет, об'єкт і завдання, сприяв би не лише усвідомленню і системному засвоєнню матеріалу, а й «створенню такої інтелектуальної бази, яка б давала змогу студентам-філологам наскрізно розуміти сучасну мовну матерію, її форми, а також ті концептуальні підходи, які лежать в основі її наукового опрацювання. Таке знання і розуміння мовних процесів, їх опису сприяло б формуванню нових дослідницьких зацікавлень і прагнення до їх наукової реалізації майбутніми вчителями-україністами. Уведення до навчальних планів дисципліни «Історія українського мовознавства» сприяло б покращенню якості

підготовки фахівців указанного профілю, формувало б почуття патріотизму, зумовлене значним внеском українських дослідників у світову мовознавчу скарбницю» (Довбня Л., 2013, с. 93).

Цікавим і професійно потрібним також може стати спецкурс «Етнолінгвістика», метою якого є вивчення мови з огляду на її творця, де мовний феномен розуміється як ключовий елемент національної культури. Антропоцентричний підхід до вивчення мовних одиниць, що пропонується у такому курсі, «покликаний збуджувати зацікавленість до місця мови як суспільного явища в системі духовних цінностей етносу, до взаємовідносин народу – творця мови та власне мови як значною мірою творця її носія» (Жайворонок В., 2007, с. 6). Продуктивність такого вивчення мовного феномена важко переоцінити.

Висновок. Система історико-лінгвістичних дисциплін у фаховій підготовці вчителя-філолога є необхідною, оскільки, по-перше, вона сприяє розвитку лінгвістичної ерудиції, дає змогу розібратись у діалектиці мовних фактів і поглядів на них, створює міцну теоретичну і практичну базу для усвідомлення розділів сучасної української літературної мови, ключових питань загального мовознавства; по-друге, сприяє формуванню нового типу науковця, спроможного наскрізно в діахронії бачити мовні процеси; по-третє, фахове володіння фактами з історії української мови дозволить учителю-україністу виховати у своїх учнів переконливе уявлення, що українці – частина слов'янського світу, а українська мова – одна із слов'янських, що має довготривалу історію, протиставляючи тим самим знання своїх учнів міфам, спекуляціям і вигадкам.

Література

1. **Довбня Л. Е.** Історія української мовознавчої думки в педагогічній системі підготовки вчителя-філолога / Людмила Довбня // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». – 2013. – №.28. – С. 89-94.
2. **Довбня Л. Е.** Педагогічна специфіка вивчення старослов'янської мови студентами-філологами в умовах кредитно-модульної системи / Людмила Довбня // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». – 2010. – №.19. – С. 43 – 49.
3. **Жайворонок В. В.** Українська етнолінгвістика: Нариси: навч. посіб для студ. вищ. навч. закл. / Віталій Жайворонок. – К.: Довіра, 2007. – 262 с.
4. **Новітні міфи та фальшивки про походження українців.** Зб. статей: науково-популярне видання. – К.: Темпора, 2008. – 136 с.
5. **Півторак Г. П.** Українці: звідки ми і наша мова: дослідження, факти, документи / Григорій Півторак – К.: ПАТ «Віпол», 2014. – 280 с.

References

1. **Dovbnya, L. E.** (2013) History of the Ukrainian linguistic idea is in the pedagogical system of preparation of teacher-philologist. Humanitarnyi visnyk DVNZ «Pereiaslav-Khmelnytskyi SPU im. Gregory Skovoroda», 28, 89 – 94 (in Ukrainian).
2. **Dovbnya, L. E.** (2010) Pedagogical specific of study of old church slavonic language by students-philologists in the conditions of credit-module systems. Humanitarnyi visnyk DVNZ «Pereiaslav-Khmelnytskyi SPU im. Gregory Skovoroda», 19, 43 – 49 (in Ukrainian).
3. **Zhavoronok, V. V.** (2007) Ukrainian etnolinguistics: essays. Kyiv: Dovira (in Ukrainian).
4. **The newest myths and fakes are about the origin of Ukrainians.** (2008). Kyiv: Tempora (in Ukrainian).
5. **Pivtorak, G. P.** (2014) Ukrainians: from where we and our language: research, facts, documents. Kyiv: PAT «Vipol» (in Ukrainian).

Выдайчук Т. Л. ЗНАЧЕНИЕ ИСТОРИКО-ЛИНГВИСТИЧЕСКИХ ДИСЦИПЛИН В СИСТЕМЕ ПОДГОТОВКИ УЧИТЕЛЯ-ФИЛОЛОГА

Раскрывается роль историко-лингвистических дисциплин в процессе профессионального становления учителя украинского языка и литературы; анализируется значение каждого учебного курса или спецкурса в системе традиционной подготовки филологов; обосновывается необходимость изучения будущим учителем-словесником определенных дисциплин; акцентируется на возможности дисциплин в расширении лингвистической эрудиции студентов, в формировании ученого нового типа, способного объективно и насквозь видеть языковые процессы.

Ключевые слова: историко-лингвистические дисциплины; педагогическая подготовка; подготовка учителя-филолога.

Vydaichuk T. THE SIGNIFICANCE OF HISTORICO-LINGUISTIC DISCIPLINES

In the article, the role of historico-linguistic discipline in the process of Ukrainian language and literature teachers professional development is discussed; the meaning of each educational or special course in the traditional philologists

training is analysed; the necessity of studying certain disciplines by future teacher is justified; the disciplines opportunities in expanding students linguistic erudition, a new type of scientist, capable of seeing language processes objectively and through, formation are revealed.

The necessity of «Introduction to Slavic Philology», «Old Church Slavonic», «The historical grammar of Ukrainian language», «The History of Ukrainian literary language» and special courses («The etymology of the Ukrainian language», «Ethnolinguistics», «The History of Ukrainian linguistics») studying is justified, the object of these disciplines studying, the main objective, tasks are highlighted; the principle of acquired professional competences succession in the process of each course module studying is explained, the necessity of their systematic and consistent acquirement is emphasized.

Nowadays when one of the main higher education tasks is the formation and development of national and civic identity, the origin of language, historical memory, the historical path of people and nation, relations with neighbouring countries have become an especially critical issue.

The deep professional knowledge, research experience, the ability to use and operate with historical facts and sources, brought to the audience by teacher, will be protection against junk informational, scientific argument against speculation and pseudo-theories.

Keywords: *historico-linguistic disciplines; pedagogical training; teacher philologist training.*

Рецензенти

Караман С. О. – д. пед. н., проф.,
Стишов О. А. – д. філол. н., проф.

Стаття надійшла до редакції 11.03.2015
Прийнято до друку 26.03.2015

УДК 372.881.1:811.161.2

Н. П. Русаченко

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФІЛОЛОГІВ: КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ

Зазначено, що модернізація системи вищої освіти істотно змінює акценти у сфері фахової підготовки лінгвістів. Підкреслено потребу запровадження в навчальний процес ВНЗ лінгвістичних курсів, зорієнтованих на використання можливостей акмеології. Подано загальну характеристику спецкурсу «Історична морфологія української мови», що сприятиме формуванню концептуальних знань майбутніх філологів.

Ключові слова: *діахронія; лінгвістика; модернізація системи вищої освіти; морфологія; українська мова; формування концептуальних основ.*

Вступ. Пріоритетним напрямом модернізації системи вищої освіти є використання нових стандартів, у яких реалізовано інноваційні підходи до професійної підготовки майбутніх спеціалістів. В організації навчального процесу ці підходи зумовлюють потребу не стільки у репродуктивній діяльності студентів (відтворенні отриманої на лекціях інформації), скільки в активізації їх внутрішнього потенціалу: здатності приймати науково обґрунтовані рішення, вільно орієнтуватися в інформаційному просторі, вирішувати нестандартні завдання, самостійно здобувати нові знання.

Центральною проблемою реформування освіти є підвищення її якості. Якість освіти можна представляти як багатовимірну модель соціальних норм і вимог до особистості, освітнього середовища, в якому відбувається її розвиток, та системи освіти, яка реалізує їх на певних етапах навчання людини. Вона є багатогранною категорією, яка за своєю сутністю відображає різні аспекти освітнього процесу – філософські, соціальні, педагогічні, політичні,

демографічні, економічні та інші (Ляшенко О., 2005, с. 9).

Пошук оптимальних, найбільш ефективних способів, що впливають на якість освіти, в останні роки активізується. Критерієм підготовки сучасного спеціаліста стає не лише об'єм знань, умінь та навичок, але й здатність приймати науково обґрунтовані і технологічно грамотні рішення, вільно орієнтуватися в інформаційному просторі, готового творчо мислити і вирішувати нестандартні професійні завдання, самостійно здобувати нові наукові знання, здатного до саморозвитку у процесі професійної діяльності.

Якість освіти як універсальна категорія може розглядатись у контексті акмеології, де домінує проблематика саморозвитку і самореалізація творчого потенціалу особистості. Складовими формування професійно орієнтованої індивідуальності студента вищого навчального закладу стають розвиток професійних якостей (професійне самоусвідомлення, професійна спрямованість,